Bilginin Toplumsallaşmasında Bir Bilgi Kaynağı Olarak Gölge Tiyatrosu: Karagöz ve Hacivat

Hakan Anameriç
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Türkiye, hakananameric@gmail.com; anameric@humanity.ankara.edu.tr

Öz

Bilgi merkezleri artık sadece basılı kaynakların kullanıldığı veya araştırmalarda tercih edildiği kurumlar olmaktan çıkmış, araştırmacıların / bilgi kullanıcılarının ilgi ve gereksinimlerine çeşitli kaynak türleri ile cevap vermek zorunda olan birer kuruma dönüşmüşlerdir. Bu anlayış ile birlikte bilgi kullanıcıları/araştırmacıları/ilgilileri artık geleneksel kaynaklar dışındaki kaynaklara da ilgi göstermeye başlamışlardır. Ancak bu tür kaynakların kullanımının yaygınlaşmasında söz konusu kaynaklara olan farkındalığın da artırılması, bu tür kaynaklara erişimin kolaylaştırılması gerekmektedir. Geleneksel kaynakların dışında kalan bu kaynakların tümüne kitap dışı materyal denilmektedir. Kitap dışı materyaller de kendi içinde bilginin kaydediliş şekline ve kullanımına göre *a) Kartografik, b) Filmografik, c) Filatelik, d) Grafik, e) Görsel-İşitsel, f) Nümizmatik* şeklinde gruplandırılabilir. Bunlar arasında çalışmanın konusu olan ve birçok ülkede genelde müzelerde sergilenen ve görse-işitsel materyaller içinde yer alan kuklalar/tasvirler da yer almaktadır. Kuklalar/tasvirler birer oyuncak olmalarının yanı sıra, ait oldukları ülkenin toplumsal, sosyal, kültürel ve gündelik yaşamı ile ilgili önemli bilgileri de verebilen birer bilgi kaynağı olarak kabul edilebilirler. Çalışmada uzun bir tarihi ve kültürel geçmişe sahip olan Türkiye'de uzun bir dönem yaygınlıkla oynatılan ve Türk toplumunun çeşitli dönemlerine ışık tutan, toplumun bilgilenmesinde / bilginin toplumsallaşmasında büyük bir rol üstlenen gölge oyunu olan Karagöz ve Hacivat tasvirleri ve metinlerinin, Türkiye'de bu materyalin bulunduğu Kültür ve Turizm Bakanlığı'na iki önemli bilgi merkezlerindeki -Milli kütüphane ve Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Bilgi / Belge Merkezi- durumu ele alınacaktır. Bu bağlamda kültürel mirasımızın da önemli birer parçası olan bu geleneksel sanatımızdaki objelerin teknik işlemlerinin nasıl gerçekleştirildiği, nasıl korunduğu ve hizmete sunulduğu görsel objelerle de desteklenerek açıklanmaya çalışılacak, bilgi merkezlerinin bu tür materyalin farkındalığının artırılmasında, korunmasında ve erişimindeki etkinlikleri tartışılarak konu ile ilgili öneriler sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: *Karagöz ve Hacivat, gölge oyunu, kültürel miras, kitapdışı materyaller, Milli Kütüphane, bilgi merkezleri, halk kültürü, bilgi/belge merkezi*

Giriş

Gölge oyununun temel figürleri olan Karagöz ve Hacivat'ın XIV. yüzyılda Orhan Gazi (1324-1362) döneminde yaşamış oldukları hakkında söylentiler vardır. Hatta bu kahramanların Bursa Ulu Cami inşaatında çalışan iki usta oldukları ve inşaat sırasında aralarındaki nükteli konuşmalar ile işi aksattıkları gerekçesiyle padişah tarafından idam ettirildikleri anlatılmaktadır. Bunun yanı sıra gölge oyununun Çin'den Hintlilere, oradan Moğollara ve daha sonra da Anadolu'ya geçmiş olabileceği varsayımları da yaygındır[1]. Hangi yollarla veya hangi olaylarla ortaya çıkmış olursa olsun Anadolu'da

[1] Karagöz ile ilgili ilk kesin bilgi, 1582'de III. Murad'ın (1574-1595) oğlu III. Mehmed (1595-1603) adına İntizami tarafından yazılan ve Nakkaş Osman liderliğindeki bir ekip tarafından minyatürleri hazırlanan *Surname-i Hümayun* adlı eserde yer almaktadır.

Karagöz olarak adlandırılan gölge oyununun toplumun eğlence, bilgilenme, kültürlenme ve dünya görüşü üzerinde ciddi etkileri vardır.

Dünyada -özellikle de Uzakdoğu, Güneydoğu Asya ve Anadolu'da- uzun bir geçmişe sahip olan gölge oyunu, söz konusu coğrafyalarda birbirinden etkilenerek Batı'ya doğru bir yolculuk yapmıştır. Anadolu'da XIX. yüzyıla kadar varlığını sürdüren Karagöz de diğer coğrafya ve kültürlerdeki benzerleri gibi uzun yıllar toplumun en üst seviyesinden en altına kadar önemli bir ortak kültür öğesi olmuştur. Toplumun farklı kesimlerini, bunların ilişkilerini, ortak değerlerini ve karakterini yansıtan Karagöz, başta Anadolu insanının aynası haline gelmiştir. Tiplemeleri, müziği, metinleri ve diğer parçalarıyla Anadolu'nun temsilcisi olan Karagöz, artık müzelerde ve kütüphanelerde bilimsel çalışmalar için araştırılmayı beklemektedir.

Karagöz'ün Kısa Hikâyesi ve Öğeleri

Karagöz'den bir gölge oyunu olarak ilk kez, 1582'de III. Murad döneminde (1574-1595) padişahın oğlu için düzenlediği sünnet düğünü için *İntizami* tarafından yazılan ve minyatürleri Nakkaş Osman tarafından çizilen *Surname-i Hümayun* adlı eserde bahsedilmektedir[2] (Tecer, 1959, s. 1917). Bu bağlamda, Karagöz daha eski dönemlerde Türk kültür hayatında var olmasına rağmen, kaynaklarda daha geç bir dönemde yer almıştır. Karagöz, XVI. yüzyılın sonlarından itibaren sıklıkla gündeme gelmiş ve toplumun bilgilenmesinde bir araç olarak kullanılmaya başlamıştır.

Resim 1/2. Karagöz ve Hacivat (Milli Kütüphane 271A ve 272A)

Karagöz, aynı zamanda Türk halk edebiyatının da önemli bir parçasını oluşturmaktadır. İçinde hem komedi/mizah hem de trajediyi barındıran, bunların müzik, dans ve şiir gibi diğer edebi/sanatsal eserlerle desteklendiği bir gösteri sanatıdır. Bu özelliklerinin yanı sıra Karagöz'ün kendine özgü bir terminolojisi bulunmaktadır. Bu terminolojide gölge oyununa *hayal-i zıll* veya *zıll-ı hayal*, gölge oyununu icra eden *hayali* gölge oyununda yer alan her türlü karaktere, *tasvir* veya *suret*, tasvirlerin oynatıldığı beyaz perdeye de *ayna* denilmektedir. Karagöz'ün hem içerik hem de sanatsal özellikleri göz önüne alındığında sahip olduğu bir diğer önemli özellik, çok kültürlülük ve birlikteliktir. Bu özellikleri nedeniyledir ki Karagöz, Türkiye'de olduğu kadar birçok ülkede de haklı bir ilgiye, saygıya ve değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Birçok üniversite, enstitü, araştırma merkezi, müze, kütüphane ve arşivde Karagöz oyununa ait, metinler ve tasvirler incelenmekte, sergilenmekte ve bilimsel

[2] Burada eğlencelere katılan çeşitli sanatçı gruplarının adı geçmektedir. Bunlar arasında Karagöz oyununu da icra eden bazı gruplardan bahsedilmektedir. Bunlar *hayal-i zılciyan, cemaat-i hayal-i has* ve *suretbazan* gruplarıdır.

araştırmalara konu olmaktadır. Karagöz dünyadaki benzerleri gibi ait olduğu toplumun -başta Osmanlı Devleti olmak üzere- sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik, psiko-sosyal durumlarının yanı sıra, toplumu meydana getiren gruplar ve onlar arasındaki ilişkilerin de tartışıldığı bir platform olmuştur. Karagöz bu kapsamı içinde kendi sunumları ile bir *monolog*, Hacivat ve diğer karakterler ile olan konuşmaları ile bir *diyalog* Karagöz'ün diğer karakterleri ile olan ilişkileri ile bir *polilog* gölge oyunu türüdür (Arısoy, 1977, ss. 21-23).

Karagöz Tasvirleri Koleksiyonumuz ve Bilgi Merkezleri

Milli kütüphaneler hizmete sundukları geleneksel -danışma kaynakları, kitaplar/monograflar ve süreli yayınlar gibi- kaynakların yanı sıra farklı kitap dışı materyali de barındırmaktadırlar. Bu materyal kütüphanelere göre çeşitlilik ve farklılık göstermektedir. Örneğin, *Library of Congress Ulusal Film Arşivi* (National Film Registry) ve beyzbol kartları koleksiyonu, *The British Library* efemera koleksiyonu, *National Library of Sweden* (*Kungliga Biblioteket*) efemera koleksiyonu, *Bibliothéque National de France* metal para koleksiyonu ve *National Library of Turkey* takvim ve gölge tiyatrosu figürleri koleksiyonu bu farklı tür materyale örnek olarak gösterilebilir. Milli kütüphaneler, ait oldukları ülkelerin bilim, sanat, kültür ve edebiyat eserlerini sağlamak, organize etmek ve hizmete sunma görevlerinin yanı sıra bu eserlerin gelecek nesillere aktarılması ve korunması ile de görevlidirler. Bu nedenle milli kütüphaneler sadece geleneksel kaynaklarla değil çeşitli yollarla sağlanan farklı sayı, çeşit ve içerikteki kitap dışı materyal ile de yakından ilgilenmektedir. Bu materyaller içerik yönünden olduğu kadar fiziksel yapıları ve sanatsal özellikleri ile de farklı ve özgün bilgiler sunmaktadırlar. Milli kütüphaneler kadar özel faaliyet ve icra alanlarına sahip diğer bazı kamu ve/veya özel bilgi merkezleri de yukarıda adı geçen türdeki bilgi kaynaklarını hizmete sunma ve dermelerindeki kültür ürünlerini aktarmada önemli görevler üstlenmektedirler.

Resim 3/4. Tuzsuz Deli Bekir - Bakkal Dükkânı (MK 057E ve 136B)

Ülkemizde, çalışma konumuzun da örneklemini oluşturan Karagöz figürleri bakımından iki önemli bilgi merkezi bulunmaktadır. İlki Milli Kütüphane diğeri ise Halk Kültürü Bilgi/Belge Merkezi (Halk Kültürü İhtisas Arşivi / Halk Kültürü Folklor Arşivi)'dir. Her iki kurum da dermelerinde sayı ve özellik bakımından farklı ve değerli tasvirler barındırmaktadır. Çalışma kapsamında Milli Kütüphane ve Halk Kültürü Bilge / Belge Merkezi'ne dermelerinde bulunan Karagöz figürlerini incelemek ve gerekenlerden fotoğraf alma isteğini belirten birer dilekçe ile başvurulmuştur. Her iki kurum da isteği kısa sürede olumlu karşılamıştır. Milli Kütüphane dermesinde bulunan figürlerin tümü (437 adet) elektronik ortama aktarıldığı için isteme yönelik erişim daha kolay olmuştur, ancak fiziksel saklanma koşullarını görüntüleme talebi olumsuz karşılanmıştır. Tasvirler bilinen Karagöz-Hacivat tiplerinin

yanı sıra oyunlarda farklı kültür ve tipteki kişiler, doğaüstü yaratıklar, yaşam/iş mekânları ve gündelik hayatta kullanılan ve bazı mesleklere özgü araç-gereçlerden oluşmaktadır (Bkz. Resim 3/4/8). Genelde bağış olarak dermeye kazandırılan bu tasvirler ağırlıklı olarak (280 parça) Hayali Küçük Ali olarak bilinen Mehmet Muhittin Sevilen[3] ve Nevzat Çiftçi tarafından yapılan figürlerdir. Bunun yanı sıra Eskişehir ve Bursa'daki Karagözcüler (Hayali) tarafından yapılmış 20 kadar yeni tasvir de dermeye kazandırılmıştır. Tasvirlerin yanı sıra yazılı/basılı/sesli Karagöz oyunları da Milli Kütüphane dermesinde yer alan diğer Karagöz eserleridir ve bunlarla 30 ayrı oyun sergilenebilmektedir.

Resim 5. Hamam (Halk Kültürü Bilgi / Belge Merkezi EE.1974.0109)

Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü bünyesindeki Halk Kültürü Bilgi/Belge Merkezi dermesinde bulunan tasvirler, 1974-2010 yılları arasında Karagöz sanatçılarından[4] ve koleksiyonerlerden satın alma ve bağış yolları ile sağlanmış, eski Türk Ocağı Binası'ndan[5] çıkan parçalar da bu bilgi merkezine getirilmiştir. Bilgi merkezinde 1458 figür bulunmaktadır. Yapılan mülakatta bazılarının "paha biçilmez" değerde oldukları vurgulanmıştır. Tasvirler arasında, Milli Kütüphane dermesinde olmayan yakın döneme ait özellikle de milli bayramlarda oynanan oyunlara ait tipler ve mekân tasvirleri dikkati çekmektedir.

Karagöz tasvirleri açısından bu iki bilgi merkezi dışında kamuya ait bilgi merkezlerinde Ankara Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Ankara Etnografya Müzesi, Güzel Sanatlar Akademisi, Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul Büyükşehir Belediye Müzesi, Bursa Büyükşehir Belediyesi Karagöz Müzesi'nde tasvir koleksiyonları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Yapı Kredi Bankası ve bazı kişilerde özel koleksiyonlar da mevcuttur. Karagöz'e yurt dışından da hatırı sayılır bir ilgi söz konusudur. Oxford, Paris, Köln, Londra, Montreal, Lyon, Kiev, Hamburg ve Münih'te Karagöz tasvirlerinden oluşan koleksiyonlar bulunmaktadır (Mutlu, 1995, ss. 61-62; Oral, 2009, ss. 62-63).

[3] Son dönemin en tanınmış Karagöz ustası ve oyun yazarıdır. Kendisinin yaptığı Karagöz tasvirleri; Milli Kütüphane, Halk Kültürü Folklor Arşivi, Etnografya Müzesi, Bursa Müzesi, TRT, Ankara Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Güzel Sanatlar Akademisi, California Müzesi ve Paris Museé de l'Homme'da bulunmaktadır.

[4] Ragıp Tuğtekin-1974, Mustafa Hürcan-1977 / 1987, Nuri Akgün-1978 (Hayali Küçük Ali'nin çalışmalarıdır), İsmail Hakkı Baltacıoğlu-1979, Metin Özlen-1986, Kemalettin Sevilen-1993 (Hayali Küçük Ali'nin oğlu ve Karagöz ustasıdır), Tuncay Tanboğa-1994 (Hayali Küçük Ali'nin torunu ve Karagöz ustasıdır), Orhan Kurt-2005, Mustafa Mutlu-2008 ve Tacettin Diker-2010. Dermede, A. Süheyl Ünver'in yaptığı tasvirler de bulunmaktadır. [y.n.]

[5] Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından yapılan ve günümüzde Devlet Resim ve Heykel Müzesi olarak kullanılan binadır. Yakın dönemin en önemli Karagöz ustalarından olan Hayali Küçük Ali (Mehmet Muhittin Sevilen)'nin ustalarından olan Hayali Memduh tarafından yapılan figür ve hazırlanan oyunlar bu binanın depolarından çıkmış ve Kültür Bakanlığı'na devredilmiştir. İçlerinde Hayali Küçük Ali'nin de eserleri bulunmaktadır. Figürlerin burada bulunmasının en önemli nedeni, bir dönem Ankara Halkevi olarak da kullanılan bu binada, hem Karagöz kurslarının hem de oyunlarının düzenlenmiş olmasıdır. [y.n.]

Yurt içi ve yurt dışında -makale ve monograflarla- yaklaşık 150 yıldır hem akademik ve edebi hem de sosyolojik olarak büyük ilgi gören Karagöz'ün bilginin toplumsallaşması, aktarımı ve korunmasını *koruma / araştırma-geliştirme-tanıtım / erişim* temel başlıkları altında incelemekte fayda vardır.

Koruma; bilindiği üzere herhangi bir malzemenin mümkün olduğunca uzun süre malzemeyi etkileyecek dış etmenlerden koruma işlemlerini kapsamaktadır. Bunun için malzemenin fiziksel, kimyasal ve biyolojik yapısının iyi bilinmesi ve buna göre önlemler alınması gerekmektedir. Çalışmamız kapsamındaki bilgi merkezlerinde bulunan Karagöz tasvirlerinin neredeyse tamamına yakını deriden yapılmıştır. Bunun için özellikle tercih edilen türler ise eşek, sığır, manda ve deve[6] derileridir. Sıcak ve neme dayanıklılığı nedeniyle seçilen bu malzeme, aynı zamanda kukla (marionette/puppet) yapımında kullanılan ahşap, kâğıt ve metal gibi malzemelere oranla daha esnek ve kolay onarılabilir bir özellik taşır. Bu nedenle Karagöz tasvirleri geleneksel olarak kendilerini korumaktadır. Ancak kimyasal ve biyolojik etmenlere karşı da fiziksel koruma önlemlerinin alınması gerekmektedir. Deri[7] ve tasvirlerin ortaya çıkmasını sağlayan boyanın (genelde kökboyası kullanılmaktadır) uygulanacak iklimleme ve koruma metotları ile korunması/saklanması doğru olacaktır.

Resim 6/7. Kayserili – Soytarı (HKBBM-EE.1979.0538 / MK-255A)

Halk Kültürü Folklor Arşivi ve Milli Kütüphane dermesinde yer alan tasvirlerden büyük bölümü cam deri tekniği ile şeffaflaştırılan derilerden üretilmiştir. Bu tasvirler büyük olasılıkla nebati-bitkisel tabaklama işlemine tabi tutulmuşlardır. Nebati tabaklanmış deri, suya karşı dayanıklı, esnek ve işlemeye uygun, çürümeye ve asitlere karşı daha dayanıklıdır. Ancak bunun sürdürülebilmesi için asidik özelliğinin mümkün olduğunca sürdürülmesi ve derinin mümkün olduğu kadar kurumaması ve yumuşaklığını / esnekliğini koruması gerekmektedir (Kathpalia, 1990, ss. 10-11). Ayrıca deri her ne kadar tabaklama[8] esnasında canlılığını yitirmiş olsa da mikroorganizmaların tehditlerine halen açık bir durumdadır.

Karagöz tasvirlerinin hammaddesi olan derinin hazırlanıp, kesilip şekillendirilmesinden sonra boyanmaları için *samalama* olarak adlandırılan derinin yağdan arındırılması işlemi yapılmaktadır. Bu

[6] Bazı kaynaklara göre düğe/düve derisi olduğu belirtilmektedir. Bkz. Dürrüşehvar Duyuran, Karagöz'de Madde ve Teknik, Türk Folklor Araştırmaları, 5 (119), s. 1929, 1959.
[7] Derinin kimyasal yapısı; %55 karbon, %19-25 oksijen, %14-20 azot ve %6-8 hidrojen, biyolojik yapısı; %65 su, %32 protein, %2 yağ, %0,5 mineral tuz ve %0,5 diğer maddeler.
[8] Kelimenin aslı *debbağlama*'dır. Deri işleme işlemlerine *debagat*, deri ile uğraşanlara *debbağ* denilmektedir.

işlem ile derideki yağın boyayı bozması engellenir. Boyama işleminde ise geleneksel usullerin -kökboyası kullanımı- günümüzde ne yazık ki çok az kullanıldığı bilinmektedir. Çünkü geleneksel Karagöz ustalarının kullandığı kökboyalarına ait formüllerin çoğu ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır. Kökboyalarının deri üzerindeki dayanıklılığı / kalıcılığı ışığa maruz kaldıklarında çok uzun değildir. Son dönemlerde bu dezavantajda göz önüne alınarak sanayi boyalarının kullanımı tercih edilmiş ve tasvirlerin ışığa karşı dayanıklılığı[9] bu şekilde artırılmıştır.

Resim 8/9. Atlı Araba ve İki Acem - Açık Zenne (MK 015A - 150B)

Halk Kültürü Folklor Arşivi'nde bulunan 1458 tasvir mukavva karton kutularda saklanmaktadır. Figürler kutularda 10-15 tanesi bir arada durmaktadır. Kutuların üzerine *EE (Etnografik Eşya)* ile başlayan yer numaraları eklenmiştir. Tasvirler üzerinde de demirbaş numaraları bulunmaktadır (Bkz. Resim 5/6). Bu mukavva kutular ahşap kapaklı dolaplarda saklanmaktadır. Tasvirler belirli aralıklarla üzerlerinde yer ve demirbaş numaraları bulunan zarflar içerisinde tamir edilmek üzere Karagöz ustalarına gönderilmektedir. Bu tasvirlerden bazıları paha biçilmez değerdedir. Milli Kütüphane'de yer alan 437 tasvir ise asitsiz kâğıttan üretilmiş zarflar içinde birbirine dokunmayacak şekilde hazırlanmış çekmeceli ahşap dolaplarda korunmaktadır. Her iki bilgi merkezinde yapılan mülakat ile gerekli iklimlendirme koşullarının sağlandığı bilgisi alınmıştır. Her ne kadar her iki bilgi merkezinde de gerekli iklimlendirmenin olduğu bilgisi alınsa da konu ile ilgili uluslararası kurumların belirlediği standart koruma/saklama değerlerine değinmekte fayda olacaktır. *Uluslararası Kültürel Varlıkları Koruma Araştırma Merkezi* (International Center for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property-ICCROM)'ne arşiv, kütüphane ve müzeler ile ilgili uluslararası organizasyonlarca -*Uluslararası Kütüphane Dernekleri Birliği* (International Federation of Library Associations-IFLA) ve *Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu* (United Nations Educational, Sciencetific and Cultural Organization-UNESCO)- önerilen ve bu bilgi merkezlerindeki malzeme için gerekli fiziksel etmenlerin en düşük ve en yüksek oranları şu şekilde olmalıdır: (Alcántara, 2002, s. 38).

Kağıt ve deri için gerekli çevresel (fiziksel) etmenler

- Işık ⊚ 50 - 100 lux max. 720 saat/yıl
- Sıcaklık ⊚ 18°C ± 2°C
- Nem ⊚ deri için %50-60 RH ± %5 RH

Araştırma/Geliştirme/Tanıtım; Karagöz herkesin kabul ettiği ülkemizin en önemli uluslararası kültür varlıklarından biridir. XIX. yüzyıl sonlarından itibaren Batılı oryantalistlerin ve halk bilimci/etnologların üzerinde çalışmalar yaptığı Karagöz, son 50 yıllık dönemde uluslararası bir değere

[9] Işık haslığı, bir rengin ya da rengi oluşturan hem maddelerin ışığın ultraviyole (UV) etkisi karşısında uğrayacağı zarar derecesi.

de sahip olmuştur. Uzun bir tarihi geçmişe ve alt yapıya sahip gölge tiyatrosu ve kukla örneklerinden olan Karagöz, ülkemizde 1930'lardan itibaren üzerinde akademik çalışmaların yapılmaya başlandığı bir konu olmalıdır. Karagöz ile ilgili ilk akademik çalışmaları ne yazık ki Macar ve Alman Türkologlar gerçekleştirmişlerdir. Macar Türkolog ve halkbilimci Ignác Kúnos (1860-1945) 1886'da *Üç Karagöz Oyunu (Három Karagöz Játék)* adlı çalışması ile bu alandaki ilk eseri ortaya çıkarmıştır. 1887'de ise *Türk Gölge Oyunu Hakkında: Karagöz (Über Türkische Schattenspiele. Karagös)* adlı çalışmasını yayınlamıştır. Ardından Alman Türkolog Karl Georg Jacob (1862-1937), 1899'da *Karagöz-Komödien*[10] ve *Kajik Ojunu (Kayık Oyunu)*[11] başlıklı kitapları/kitapçıkları, 1924'te Alman Türkolog Helmuth Ritter'in (1892-1971) Karagös[12] adlı çalışmasının ilk cildi ve 1925'te yine Georg Jacob'un 2 ciltlik *Doğu ve Batı'da Gölge Tiyatrosu (Geschichte des Schattentheatres in Morgen und Abendland)*[13] adlı eserleri yayınlanmıştır. Ülkemizde ise karagöz ile doğrudan ilgili olan ilk monograf, 1936'da pedagog Mustafa Rahmi Balaban tarafından yazılmıştır. Ancak eser, yayınlandığı yıl içinde yer alan domuz tasviri nedeniyle toplatılmıştır. Yaklaşık 600 yıllık bir geçmiş ve geleneğe sahip Karagöz için yapılması gereken araştırma ve tanıtımda da geç kaldığımızı üzülerek görmekteyiz. 1930'ların ortasından itibaren artmaya başlayan Karagöz çalışmalarında özellikle Enver Behnan Şapolyo, Metin And, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ahmet Kutsi Tecer, Esat Sabri Siyavuşgil, Abdülbaki Gölpınarlı gibi bilim insanları ve edebiyatçılar Karagöz üzerine bilimsel ve edebi çalışmaların şekillenmesinde öne çıkan isimler olmuşlardır. Bunun yanı sıra yine aynı dönemlerde bilimsel ve edebi çalışmalara paralel olarak Karagöz ustalarının da faaliyetlerinin arttığı görülmektedir. Özellikle halkevlerinin açılması ile düzenlenen kurslar ve gösteriler, Karagöz'ün ülkemizde yeniden gündeme gelmesinde önemli rol oynamıştır.

Resim 10/11. Şetaret – Matiz (MK 63F - HKBBM EE.1986.0029)

Ülkemizde Karagöz'ün yeniden gündeme gelmesini sağlayan Karagöz ustaları arasında Hayali Küçük Ali (Mehmet Muhittin Sevilen), Ragıp Tuğtekin, Musafa Hürcan, Metin Özlen, Tacettin Diker, Orhan Kurt, Tuncay Tanboğa, Kemalettin Sevilen ve Ünver Oral gibi isimler yer almaktadır.

Çalışma kapsamında değerlendirmeye alınan Karagöz ile ilgili yapılan akademik araştırmaların neredeyse tamamında birleşilen nokta, bunun geleneksel bir sanat ve kültür öğesi olduğudur. Ancak geleneksellik; *değişmezlik*, *uyarlanamazlık* ve *ilişkilendirilemezlik* anlamına gelmemektedir. Ne yazık ki ülkemizde *geleneksel* denildiğinde genellikle *eski* olan anlaşılmaktadır. Bu eskilik de değişmez olan olarak algılanmaktadır. İşte bu noktada esas sorun ortaya çıkmaktadır. Karagöz, tarihi eskiye dayanan bir kültür hazinemizdir, ancak geliştirilmez, gelişmelere kapalı ve yenilenmez değildir. Karagöz ve

[10] Braunschweig: Fr. Vieweg & Sohn, 1899.
[11] Kajyk Ojunu: Türkischer Text / mit Anmerkungen und einer Einleitung versehen von Georg Jacob, Berlin: Mayer & Müller, 1899.
[12] Teil: Folge I: Die Blutpapel, Hannover: Orient Buchh. H. Lafaire, 1924; Teil: Folge II: Der Ausflug nach Jalowa, Hannover: Orient Buchh. H. Lafaire, 1941.
[13] Hannover: Orient Buchh. H. Lafaire, 1925.

diğer tasvirler var olduğu toplumun gelişimini, değişimini farklı unsurlarıyla tanıtan dinamik bir yapıya sahiptir. Bu özellik onun çağına uygun diğer unsurlarla da birleştirilebilir bir yapısı olduğunu ortaya koyar. Örneğin 2010'da Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın hazırladığı Karagöz adlı 5 ciltlik eserde yakın dönemde özellikle de Cumhuriyet sonrasında yazılmış olan oyunlarda kullanılmış farklı Karagöz figürlerinin olduğunu görebilmekteyiz. 23 Nisan için hazırlanmış taklar, çocuk tasvirleri, XIX. yüzyıl Avrupalısını, liberalizmi ve kapitalizmi simgeleyen Frenk (Levanten), XIX. ve XX. yüzyıllarda dönemin siyasi gelişmeleri ile bağlantılı olarak ortaya çıkan bir sosyal travmayı simgeleyen Muhacir, Karagöz'ün döneminde ön plana çıkan tip, ilişki ve olayları yakından izlediğinin kanıtlarıdır (Bkz. Resim 12/13).

Resim 12/13. Frenk – Muhacir (HKBBM EE.1978.0072-EE.1975.0096)

Karagöz'ün çocuk edebiyatındaki yeri de göz önüne alındığında "geleneksel" kültürün aktarımında ve anlaşılmasındaki önemi de fark edilecektir. Burada Karagöz'ün çağın/dönemin değişimlerine açık olması gerekliliği daha net ortaya çıkmaktadır. Yaşanılan mekânların, kullanılan araç-gereç teknolojisinin, konuşulan dilin/terminolojinin, hatta giyim tarzının günümüz çocuk ve gençlerinin ilgisini çekebilecek şekilde ele alınması gerektiği de bir gerçektir. Bu, Karagöz'ün ulusal çaptaki kimliğini pekiştirip geliştireceği gibi uluslararası çapta da ortak değere "ulusal" bir katkının da yapılmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda sosyal kültür öğesi olan Karagöz'ün, sosyal alanda ve iletişim toplumunda nasıl bir yere sahip olduğuyla ilgili de çıkarımlar yapılması gerekmektedir (Türkyılmaz, 2013, ss. 53-56).

Karagöz ülkemizde yazılı ve görsel basına da sık sık konu olmaktadır. Yazılı basında Karagöz genel olarak yaşatılması ve geliştirilmesi gereken bir değer olarak yer alırken bir yandan da diğer ülkelerdeki benzerleri ile karşılaştırılmaktadır. Can Dündar, İstanbul Modern'de açılan *Gölgeye Övgü* sergisi nedeniyle kaleme aldığı "Karagöz ve Hacivat kimde yaşıyor?" başlıklı yazısında Karagöz'ün en büyük rakibi olan ve karakter olarak Karagöz'den net bir biçimde ayrılan *Karagiozis*'in, nasıl Yunanistan'da halen gündelik yaşamın içinde olduğunu, bu durumun Karagöz'de neden aynı sonucu veremediğini ve 'modernleşmesi' sorgulamaktadır (Dündar, 2009).

Resim 14/15. Karagiozis - Karagöz / UNESCO Tescil Belgesi

Aykan Çufaoğlu, "Karagöz siyaset yapmaz" başlıklı yazısında Ankara Büyükşehir Belediyesi Tiyatroları Genel Sanat Yönetmeni Mehmet Tahir İkiler'in Karagöz'ün yaşatılması ve modernize edilmesi için dilin yumuşatılması, belediyelerin ve eğlence - kültür birimlerinin de yer aldığı AVM'lerin (özel teşebbüsün) bu sanatın tekrar benimsetilmesi ve yaygınlaştırılmasına katkılarının artırılması, yükseköğretim kurumlarında Karagöz yapımı ve oyun yazarlığında profesyonelleşmenin gerekli olduğu fikirlerini vurgulamaktadır (Çufaoğlu, 2010).

Karagöz, yurtdışında da özellikle de başta Yunanistan olmak üzere Balkan ülkelerinde hala popülerliğini sürdürmektedir (Puchner, 2009, ss 56-65). Elbette Karagöz'ün doğduğu topraklar dışında bu denli ilgi görmesi bizler açsından oldukça sevindirici bir durum olsa da uygulamada henüz istenilen/temenni edilen noktaya erişilememiştir. Her ne kadar UNESCO Karagöz'ü 2009'da Türkiye adına tescillemiş olsa da bu "tescil" işlemi kâğıt üzerinde kalmıştır (Bkz. Resim 15). Karagöz sadece belli zaman dilimi -genellikle Ramazan ayı- içine sıkıştırılmış bir gösteri haline getirilmiştir. Yunanistan'da ise biraz siyasi bir karaktere bürünmüş olsa da başta Atina olmak üzere çeşitli yerleşim yerlerinde farklı mekânlarda gösterilmektedir/oynatılmaktadır. Örneğin Selanik yakınlarındaki Osmanlı dönemindeki adı Yenice-i Vardar (Giannitsa - Yiannitsa - Vardar Yenicesi - Enidzhe Vardar) olan kente yapılan bir gezide, aracıyla sokakları dolaşarak o akşamki Karagiozis oyunun ilanını yapan bir çığırtkan gözlemlenmiştir. Ayrıca söz konusu temsil için ana caddelerdeki aydınlatma direklerine afişler asılmıştır (Bkz. Resim 16). Deutsche Welle'nin "Karagöz'le Karagiozis Roma'da buluştu" başlıklı yazıda ise konu başka bir açıdan ele alınarak, 2009'da UNESCO'nun Türkiye adına tescillediği Karagöz ile rakibi/arkadaşı Karagiozis'in İtalyan kukla tiyatrosunun ünlü ismi Maria Signorelli'nin koleksiyonu ile hazırlanan *Prens ve Gölgesi* adlı sergide uzak doğu örnekleri ile beraber bir araya geldiklerinden, bu ikilinin benzer ve farklı özelliklerinden bahsedilmektedir (Karagöz'le…, 2014) (Bkz. Resim 14).

Resim 16. Karagiozis (Yenice-i Vardar - Giannitsa / Pella – Yunanistan)

Karagöz'ün tanıtımı ve modernleştirme uygulamaları ile ilgili bir diğer haberde Zeynep Çetin "Oyunlarla Osmanlı kültürü" başlıklı yazısında İstanbul'da özel bir işletmede Osmanlı kültüründen yola çıkılarak çocuklar için geleneksel gösteri sanatlarının teknoloji ile desteklenerek yeni uygulamalarının geliştirilmesinden bahsederken interaktif gölge oyunu uygulaması ile katılımcıların Karagöz-Hacivat hikâyelerinde başrol oynama, karakterlerle iletişim kurma ve kendi hikâyelerini yaratma olanaklarının olduğunu vurgulamaktadır (Çetin, 2014).

Bu bağlamda ister akademik camia olsun ister yazılı/görüntülü medya olsun Karagöz'ün modernleştirilmesi ve geliştirilmesinde hem fikirdir ve bunda teknolojinin kullanılmasında da herhangi bir sakınca ve çekince görünmemektedir fikrinde birleşmektedir. Bu modernleşmenin dil, oynatma tekniği, diyaloglar gibi temel bileşenlerin yanı sıra son 50 yılın gelişen toplumunun en önemli sektörü ve güçlerinden biri olan görsel iletişim araçları ve yayıncılık/yapımcılık/film/animasyon sektörü ile de doğrudan ilgili olduğunu söylemek herhalde yanlış olmaz. Karagöz'e görsel iletişim bağlamında baktığımızda teknik açıdan rakiplerinin de oldukça fazla olduğunu görebilmekteyiz. Ülkemizde Karagöz'ün yeniden gündeme geldiği ve sevdirilmeye başladığı dönemlerde, günümüzde hemen herkes tarafından tanınan Mickey Mouse (1928), Temel Reis (Popeye, 1929), Pluto (1930), Conan (1932), Superman (1933), Donald Duck (1934), Kızılmaske (The Phantom, 1936), Batman (1939) ve Tom ve Jerry (1940) gibi karakterler/figürler belki de yaratıcılarının belli olması ve bir şirket tarafından pazarlanıyor/yayınlanıyor olmaları nedeniyle oldukça popülerdirler. Söz konusu karakterlerin, Karagöz yapımcılığının ve Karagöz'ün bilimsel-edebi platformda yeniden gündeme geldiği dönemlerde ortaya çıktıklarını belirtmekte fayda vardır. Ayrıca bu rakipler güçlü sponsorlarla beraber çalışmaktadırlar.

Karagöz'ün yeterince ilgi görememesinin nedenleri arasında en çok dile getirileni, devlettin ilgili kurumlarından beklenen düzenli ve yeterli alınamaması gelmektedir. Ancak bu anlayışın verilen örneklerdeki yapıya göre yeniden şekillendirilerek değiştirilmesi gerekmektedir. Belki yerli ve yabancı

sermayeli özel teşebbüslere[14] sağlanacak bazı olanaklarla bunların biraz da ticari olarak Karagöz'ü ilkemizde ve ülke dışında daha iyi tanıtıp gelecek nesillere daha rahat bir biçimde tanıtabilirler kanısındayız. Bunu hem bilgi merkezleri hem de yapacakları yatırım/planlama ile gerçekleştirebilirler. Kamu kuruluşlarının bunu yeterince ele aldıkları tartışılabilir ancak bazı somut örnekleri de burada sunmakta faydalı olacaktır. Ülkemizde Karagöz temalı ilk pullar, 1967'de tedavüle çıkarılan ve 4 puldan oluşan *1967 Turizm Yılı* serisindeki Karagöz pullarıdır. Bu seride yer alan 2 pulda geleneksel Türk gölge oyununun temel karakterleri olan Karagöz ve Hacivat yer almaktadır. Karagöz pulu ülkemizde tedavüle çıkarılan pullarda çok az kullanılan kabartma tekniği ile basılmış ayrıca İstanbul Teknik Üniversitesi'nin ev sahipliği yaptığı *Uluslararası XII. Kültür Şenliği* için hazırlanan ilkgün zarfında da bu seride yer alan Karagöz pullarından biri kullanılmıştır. Karagöz ve Hacivat 2007'de tedavüle çıkarılan *Kültür Varlıklarımız (Gölge Oyunu Karakterleri)* adlı seride de 2 farklı pul ve ilkgün zarfı ile tedavüle çıkarılmıştır. (Bkz. Resim 18/19/20/21/22).

Karagöz'ün bir kültür öğesi olarak aktarımında ilgililerin ve araştırmacıların varlıklarından haberdar olmaları gerekmekte bundan da önemlisi bu bilgi kaynaklarına erişebilmelidirler. Ancak az sayıda araştırmacı ve ilgili yurt içi ve yurt dışında hangi bilgi merkezlerinde -kütüphane, müze, arşiv, sanat galerisi vb.- bu bilgi kaynaklarının -kitapdışı materyalin- olduğunu ve bunlardan nasıl yararlanılacağını bilmektedir.

Resim 18/19/20/21/22. 1967 Turizm Yılı - 2007 Kültür Varlıklarımız (Gölge Oyunu Karakterleri)

Tanıtım için gerekli olan bir diğer önemli nokta, ülkemizde söz konusu tasvirler ve kuklalarla ilgili kamu veya özel kuruluşların, çalışmalarını desteklemek, bu alandaki gelişim/değişimi izleyebilecekleri ve önerilerini/fikirlerini sunabilecekleri platformlarla iletişime germek veya bu organizasyonlara üye olmaktır. Konuyla ilgili birçok bilgi merkezi, sanat kuruluşu ve özel tiyatronun da üye olduğu *SIBMAS (Section Internationale des Bibliotheque Museés Arts du Spectacle)* adlı uluslararası organizasyondur. İlk

[14] The Coca-Cola Company ülkemizde 2013 yılı Razaman'ı için hazırlamış olduğu reklamda Karagöz ve Hacivat'ı kullanmıştır. [y.n.]

konferansını 1954'te yapan organizasyona 1970'lerde[15] Türkiye'den katılım olmuştur. Ancak son 10 yıldız ne yazık ki bu gerçekleştirilememiştir, dermelerinde Karagöz tasvirleri veya kukla bulunan bilgi merkezlerimizin de söz konusu sivil toplum kuruluşuna üyelikleri bulunmamaktadır. Bir diğer önemli organizasyon ise *UNIMA (Union Internationale de la Marionette)*'dır. Ülkemizde de Karagöz ile ilgili yapılan düzenli bilimsel ve kültürel etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Bu etkinliklerde belediyelerin ön planda oldukları görülmektedir. Bunlardan en eskisi Karagöz ve Hacivat'ın da 'memleketi' olan Bursa'da düzenlenmekte olan ve ilki 1993'te düzenlenen Uluslararası Bursa Karagöz Festivali, diğer ulusal organizasyonlar ise Üsküdar Belediyesi Karagöz ve Kukla Festivali ve Uluslararası İstanbul Kukla Festivali'dir.

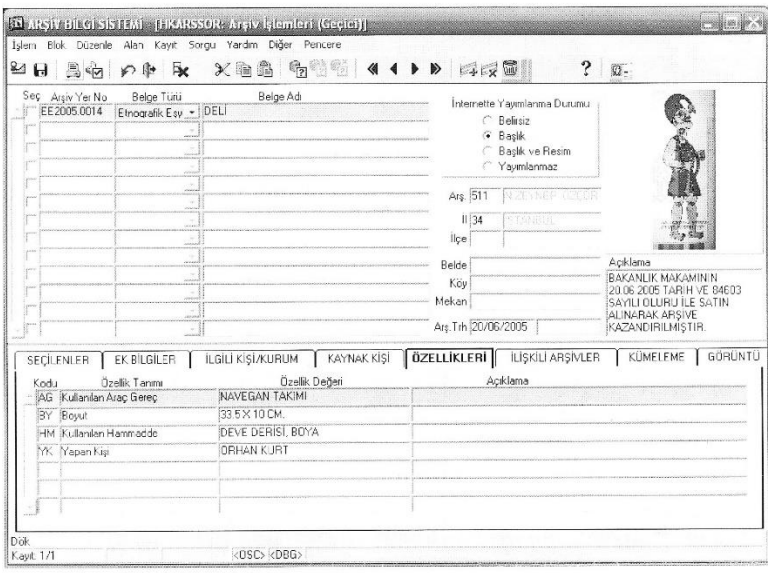

Resim 23/24/25. Terzi Rum - Aşık - Bebe Ruhi (MK 003C-012A-080E)

Erişim; Karagöz'ün dolayısıyla da Türk gölge oyunu sanatının geliştirilebilmesi ve daha iyi tanıtılabilmesi için özellikle ülkemizdeki bilgi merkezlerinde yer alan dermelere erişimin sağlanması ve araştırmacıların /ilgililerin bu dermelerden haberdar olmaları gerekmektedir. Örneğin Folklor Arşivi'nde yer alan ve ülkemizdeki en zengin Karagöz tasviri koleksiyonundan yılda ortalama 2-3 kişi faydalanabilmektedir. Milli Kütüphane'deki koleksiyondan ise son 4 yılda sadece 2 kişi faydalanmıştır. Bu ilginin/ilgisizliğin temel nedeni erişimdir. Folklor Arşivi'nin kataloğu intranet olarak hizmet vermektedir. Milli Kütüphane kataloğu ise bu tasvirler için erişim açısından uygun değildir, çünkü tarama her ne kadar "materyal türü" ile arama opsiyonu olsa da erişim çok sağlıklı olamamaktadır. Milli Kütüphane dermesinde yer alan kitapdışı materyaller ile ilgili bir dizi çalışma sürdürülmektedir. Ancak bu çalışmaların odağında dijitalleştirme yer almaktadır. Dijitalleştirme sadece bir koruma yöntemidir, bu yöntem gerekli erişim unsurları ile birleştirilip sisteme aktarılmadan hiçbir işe yaramayacaktır. Aynı zamanda dijitalleştirilen bilgi kaynakları var olmaya devam etmektedir ve fiziksel korumaya tabi tutulmaya devam ettirilmelidir. Bu sadece Karagöz tasvirleri için değil tüm bilgi kaynakları özellikle de kitapdışı materyaller için ciddi bir sorun olacaktır. Bu tür bilgi kaynaklarının organizasyonu için öncelikle o kaynağın temel özelliklerinin ve hangi niteleme alanları ile tanımlanacağının bilinmesi gerekmektedir. Bu süreç için farklı bilim/uygulama alanlarına ilişkin sivil toplum kuruluşları ve bu konuda eğitim veren yükseköğretim kurumları ile işbirliği/fikir alışverişi yapılması kaçınılmazdır. Ancak bunun örneklerini ne yazık ki göremiyoruz. Buradan, ilgili kurumlarımızın konu ile ilgili bilgi kaynaklarına her yönden hâkim oldukları sonucu çıkarılabilmektedir. Bu da gerçekten övünülecek bir durumdur.

[15] 1970, 1972 ve 1974'te (IX., X. ve XI. Konferanslar) Milli Kütüphane'den Ahmet Borcaklı katılmıştır.

Halk Kültürü Folklor Arşivi'nde söz konusu bilgi kaynakları/eşyalar için kullanılan "Arşiv Bilgi Sistemi"nde tasvirlerin kayıtlarında kullanılan temel erişim uçları/alanları yer no., belge türü ve belge adıdır. İkincil alanlar seçilenler, ek bilgiler, ilgili kişi-kurum, kaynak kişi, ilişkili arşivler, kümeleme ve görüntüdür. Bunlar arasında tasvirlere ilişkin en sık kullanılan alt alan tasvirlerin fiziksel durumlarının belirtildiği 'Özellikleri' ve 'Açıklama' alt alanlarıdır. Özellikleri alt alanında figüre ait fiziksel yapıya ilişkin bilgiler kısaltmalar ile gösterilmektedir. Örneğin figürün yapımında bilgiler kısaltmalar ile gösterilmektedir. Örneğin tasvirin yapımında kullanılan özel araç-gereç AG (Kullanılan Araç-Gereç), boyut bilgisi (BY-Boyut), tasvirin yapıldığı madde (HM-Kullanılan Hammadde) ve tasviri yapan kişi (YK-Yapan Kişi) bilgileri sistemde yer almaktadır. Açıklama bölümünde ise tasvirin genellikle tasvire ilişkin sağlama bilgileri yer almaktadır. Ayrıca sistemin ara yüzünde tasvirleri araştırmak isteyenler ile ilgili bir bölüm daha yer almaktadır. Sistemin dışarıya açık olmaması ve bir tarama ara yüzü olmaması ne yazık ki erişimi neredeyse olanaksız kılmaktadır (Bkz. Resim 26).

Resim 26. Halk Kültürü Bilgi / Belge Merkezi Veritabanı Arayüzü

Resim 27/28/29. Yelkenli-Şirin'in Köşkü-Laz (MK 090C-032B HKBBM EE.2005.0007)

Milli Kütüphane'de ise tasvirler MARC'a göre kataloglanmaktadır. Tasvirlere ilişkin üstveri (metadata) unsurları MARC21'e göre belirlenmiştir. Ancak aramada doğrudan bu tasvirlere erişim sağlayacak bir arama stratejisi yoktur. Elde edilen bilgilere göre Milli Kütüphane'de Karagöz oyunlarına ait 437 adet tasvir bulunmaktadır. Ancak arama sonuçlarında sadece 300 tasvirin bibliyografik kimliklerine erişilebilmektedir. Bu tasvirleri Kitapdışı materyal alt alanında aradığınızda ise karşılaşılan sonuç sayısı 522'dir. Ancak Karagöz tasvirlerinin bibliyografik kimliklerine "Yer Numarasından" ara ve temel arama kelimesi TASVİR olarak belirlendiğinde erişilebilmektedir. Bu da normal bir kullanıcının tarama stratejisinde kullanabileceği en düşük ihtimalli seçenekler arasındadır. Örnek tarama aşağıdaki gibidir:

Kelime Ara: Karagöz

Aranacak alan: Eser adında

Aranacak taban: Kitapdışı Materyaller *Sonuç: 177*

Kelime Ara: Karagöz

Aranacak alan: Tüm alanlarda

Aranacak taban: Kitapdışı Materyaller *Sonuç: 522*

Kelime Ara: Karagöz + Hacivat

Aranacak alan: Eser adında

Aranacak taban: Kitapdışı Materyaller *Sonuç: 46*

Kelime Ara: tasvir

Aranacak alan: Tüm alanlarda

Aranacak taban: Kitapdışı Materyaller *Sonuç: 320*

Kelime Ara: tasvir

Aranacak alan: Yer numarasında

Aranacak taban: Kitapdışı Materyaller *Sonuç: 300*

Sonuç

Karagöz, yaklaşık 500 yıllık yazılı 800 yıllık sözlü bir tarihi geçmişe sahiptir. Bu uzun süreç içerisinde asıl karakterleri ve bu karakterlerin birbiriyle olan ilişkileri çok fazla değişmeden günümüze aktarılan da bir yapıya sahiptir. Ancak son yüzyıl içerisinde Karagöz'ün doğduğu toplumda sosyo-ekonomik, kültürel ve politik çok önemli değişimler olmuş, bu değişimler toplumun çeşitli kesimlerinin bir yansıması olarak kabul edilen Karagöz'ü de derinden etkilemiştir. Öncelikle toplumu oluşturan farklı kesimler büyük oranda dağılmış, ekonomik sistem değişmiş, kültürel yapı yeniden şekillenmeye başlamış, yönetim sistemi yenilenmiştir. Toplumda yaşanan bu dönüşüm dilden, giyinişe, eğitimden, gündelik yaşama kadar yeni kavramlar, ilişkiler, sistemler içinde çağa uygun olarak devinmeye başlamıştır. Ancak 'geleneksel' sıfatı, Karagöz'ün yeni toplumsal düzen içerisinde kendisine yeterli

dayanak noktası bulamamıştır. Geleneksellik eskide kalanı aktarma ve az değişen anlamında kullanılmış, yenileşme ve modernize etme çabaları çok sınırlı düzeyde kalmıştır. Bu konuda Karagöz üzerine çalışan önemli edebiyatçılar, sanat tarihçileri ve Karagöz ustaları da vardır. Son dönemlerde akademik çalışmalarda da bu konudaki öneriler somutlaştırılmıştır.

Karagöz'ün geleneksel yapısını bozmadan veya fazla dejenere etmeden aktarma görevini bilgi merkezlerinin üstlendiği şüphesizdir. Bilgi merkezleri aynı zamanda 'eski' ile 'yeni' format arasındaki farklılıkların ve/veya benzerliklerin karşılaştırılmasına da olanak vermektedir. Bu görevlerini genellikle fiziksel koruma olarak gerçekleştirmek zorunda kalan bilgi merkezleri, ne yazık ki ellerinde bulundurdukları Karagöz dermelerini okuyucu/araştırmacı/kullanıcılarla buluşturmada zorluk çekmektedirler. Eğer bilgi merkezleri ellerinde bulunan bu dermeleri okuyucu ile buluşturamıyorlarsa kendileri akademik çalışma yapmak durumundadırlar. Konu ile ilgili ilk bilimsel eserin yabancı bilim adamları tarafından yapılması herhalde bu konudaki eksikliğimiz gözler önüne sermektedir. Bilgi merkezlerinin bu tür bilgi kaynaklarını erişime açarken ciddi işbirlikleri yapmaları hem söz konusu bilgi kaynaklarının korunmasında hem de doğru ve uluslararası standartlara uygun şekilde organize edilmesinde fayda sağlayacaklardır, aksi takdirde çabalar 'elektronik ortama' aktarmadan öteye geçmeyecektir.

Son yıllarda birçok özel ve kamuya ait bilgi merkezindeki dijitalleştirme projesinin amacı, dermede yer alan bilgi kaynaklarına daha hızlı erişimin sağlanması ve asıl kopyaların daha uzun süre korunması odaklı oldukları görülmektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi erişim salt elektronik ortama aktarma değil "materyali tanıma" ve onu "tanımlama" odaklı olmalıdır. Bu noktada dijitalleştirme sadece "fiziksel koruma" kolaylığı sağlayacaktır ki onun da uluslararası ve bilimsel açıdan kabul edilmiş standartlarda olması gerekmektedir.

Karagöz'ün yeni toplum yapısına ayak uydurabilmesi için yeni ekonomik, sosyal ve kültürel aktörleri kullanması, özel sektörce daha yakından takip edilmesi, uluslararası organizasyon ve kurumlarla iletişim halinde olması, hatta rakipleri ile birlikte görsel medyada boy göstermesi, ortak projelerde yer alması gerekmektedir. Bir diğer önemli nokta, Karagöz'ün kitle iletişim araçlarında, çizgi film, çizgi dizi, sinema, tiyatro, bilgisayar oyunu gerekirse kamu spotu vb. şekilde yeni dizaynı ve tipleri ile daha fazla yer almasının sağlanmasıdır.

Karagöz bilindiği üzere salt 'tasvir'den meydana gelen bir kültür hazinesi değildir, onu tamamlayan senaryo/oyun, nota ve literatüre de sahiptir. Aktarımda bu unsurların da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Örneğin Karagöz-Hacivat oyunlarının hem sahne arkasında hem de sahnede kullandıkları kendine özgü bir dili ve 'jargon'u vardır. Karagöz bu unsurları ile günümüz toplumsal yapısına uygun olarak modernleştirilmeli, bu modernleşme kamu ve özel kurumlar tarafından desteklenmeli, tanıtılmalı, erişilir kılınmalı ve üzerinde araştırma yapılmaya uygun hale getirilmeli ve 'geleneksel' özelliği ile yeni toplumun/toplum düzeninin her kesimi tarafından bilinir olmalıdır.

Teşekkür

Çalışmanın tamamlanmasında katkıları bulunan değerli öğrencilerim Melike Özyoldaş ve Kanber Erdoğan'a yardımlarımdan dolayı teşekkür ederim.

Kaynakça

Alcántara, R. (2002). *Standards in preventive conservation: Meanings and applications*. 18.08.2014 tarihinde http://www.iccrom.org/ifrcdn/pdf/ICCROM_04_StandardsPreventiveConser_en.pdf adresinden erişildi.

Arısoy, S. (1977). Karagöz ve folklor. *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri* içinde (ss.21-28). Ankara: Ankara Üniversitesi.

Cufaoğlu, A. (2010). Karagöz siyaset yapmaz. *Haber Türk* (13 Ağustos 2010).

Çetin, Z. (2014). Oyunlarla Osmanlı kültürü. *Milliyet Cumartesi* (9 Ağustos 2014).

Duyuran, D. (1959). Karagöz'de madde ve teknik. *Türk Folklor Araştırmaları*, *5*(119), 1929-1930.

Dündar, C. (2009). Karagöz-Hacivat kimde yaşıyor? *Milliyet* (5 Nisan 2009).

Karagöz'le Karagiozis Roma'da buluştu. (2014). *Sabah* (13 Nisan 2014).

Kathpalia, Y. P. (1990). *Arşiv malzemesinin korunması ve restorasyonu*. Çev.: Nihal Somer. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Mutlu, M. (1995). Karagöz. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, *12*, 53-63.

Oral, Ü. (2009). *Turkish shadow play: Karagöz*. Ankara: Ministry of Culture and Tourism.

Puchner, W. (2009). Balkan Yarımadası'nda Osmanlı gölge tiyatrosunun yayılışı, işlevi asimilasyonu. Çev.: Ayşe Selen. *Toplumsal Tarih, 181*, 56-69.

Tecer, A. K. (1959). Karagöz ve kuklaya ait kısa notlar. *Türk Folklor Araştırmaları*, *5*(119), 1917-1920.

Türkyılmaz, D. (2013). Karagözü yeniden hayata katmak üzerine bazı öneriler. *Gazi Türkiyat* (Bahar 2013-12), 51-58.